

บทที่ 4

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

สรุปและอภิปรายผล

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์จะศึกษาวิจัยลีลาในบทเพลงของสุรชัย จันทิมาธร ในช่วง พ.ศ. 2516 ถึง พ.ศ. 2542 รวม 89 เพลง ผลงานที่ศึกษาจัดอยู่ในประเภทเพลงเพื่อชีวิต ซึ่งถือกำเนิดขึ้น เพื่อให้ในกิจกรรมการชุมนุมเรียกร้องความเป็นธรรมในสถานการณ์สำคัญในประเทศ โดยเฉพาะช่วงแรกคือ ช่วงพ.ศ. 2516 ถึง พ.ศ. 2523 กล่าวได้ว่า สุรชัย จันทิมาธรเป็นคนแรกๆ ที่สร้างเพลงเพื่อชีวิตในระยะที่คนหนุ่มคนสาวพยายามเปลี่ยนแปลงสังคมด้วยจุดมุ่งหมายทางการเมือง เนื่องจากเห็นพ้องกันว่าประเทศตกอยู่ในการปกครองแบบเผด็จการที่ใช้อำนาจกดขี่ประชาชน ช่วงที่ 2 คือ พ.ศ. 2523 ถึง พ.ศ. 2542 เป็นช่วงหลังจากนักศึกษาประชาชนที่เข้าร่วมต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้กลับคืนสู่เมือง ความขัดแย้งทางการเมืองผ่อนคลายไปแล้ว แต่ปัญหาของคนระดับล่างยังดำรงอยู่ท่ามกลางการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่สร้างผลกระทบต่อชีวิตมากขึ้น

เมื่อพิจารณาประสบการณ์ในชีวิตภูมิหลังที่เติบโตจากครอบครัวที่ค่อนข้างยากจนในชนบท ทำให้สุรชัย จันทิมาธรเห็นใจคนจนและเห็นคุณค่าวิถีชีวิตคนชนบท ต่อต้านการกดขี่ข่มเหงและรักความเป็นธรรม ถึงแม้ไม่ประสบความสำเร็จในการศึกษาที่วิทยาลัยเพาะช่าง แต่ประสบการณ์การอ่านของเขาก็เพิ่มพูนขึ้นจากที่ชอบอ่านหนังสือในวัยเด็ก ได้ไปร่วมกิจกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และคลุกคลีกับศิลปิน นักเขียนในมหาวิทยาลัยศิลปากร นักเขียนกลุ่มก้าวหน้า เช่น กลุ่มพระจันทร์เสี้ยว กลุ่มหนุ่มหน้าสาวสวย กลุ่มวรรณกรรมเพื่อชีวิต การทำงานในแวดวงนักเขียนเป็นโอกาสให้ได้เรียนรู้บทกวี แต่งบทกวี และเขียนเรื่องสั้นหาเลี้ยงชีพ ความชื่นชมต่อผลงานของนักเขียนหัวก้าวหน้าหลายคน ทำให้แนวคิดด้านการเมืองของเขาเป็นแนวก้าวหน้าด้วย

ในช่วงพ.ศ. 2516 ถึง พ.ศ. 2517 นักศึกษาที่มีความสนใจทางการเมืองและสังคมได้รวมตัวกันเป็นกลุ่ม เกิดเป็นศิลปินเพลงเพื่อชีวิตขึ้นหลายวง เช่น คาราวาน โคเมจาย ครูขุน โดยมากเนื้อหาเพลงเพื่อชีวิตในช่วงนี้เน้นหนักไปในด้านการนำเสนออุดมการณ์ทางการเมือง ชี้นำประชาชน ให้เห็นความจำเป็นของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม นอกจากนี้ยังแสดงปัญหาของผู้ยากไร้ ชาวนาและผู้ด้อยโอกาส แต่หลังจาก พ.ศ. 2519 ความขัดแย้งทางการเมือง

เริ่มผ่อนคลายลง เพลงเพื่อชีวิตยุติบทบาทเนื่องจากนิสิตนักศึกษาปัญญาชนที่เป็นนักคิด นักเขียน และศิลปินเพลงเพื่อชีวิตส่วนใหญ่หลบภัยทางการเมืองเข้าป่า

ผู้วิจัยแบ่งเนื้อหาของเพลงในช่วงพ.ศ.2516 ถึง พ.ศ.2523 ของสุรชัยได้ 3 ประเด็นคือ ความทุกข์ยากของชาวนาและผู้ด้อยโอกาส คุณค่าวีรชนและอุดมการณ์กับการต่อสู้เพื่อบรรลุดูมการณ์

ความทุกข์ยากของชาวนาเป็นเนื้อหาที่เน้นมาก เขาแสดงทัศนะว่า ชาวนาซึ่งเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศยังถูกเอารัดเอาเปรียบแม้หลังพ.ศ. 2516 ระบบการเมืองเศรษฐกิจยังไม่เปลี่ยนแปลง ในเพลง "หมายเหตุจากหมู่บ้าน" ที่ชาวนาคร่ำครวญถึงความเป็นปกติสุขในหมู่บ้านที่แปรผันไปสู่ความล่มสลาย บทเพลงแฝงคำอธิบายว่าชาวนาแม่ทำงานอย่างขยันขันแข็งอดทน แต่ก็เป็นผู้ด้อยการศึกษา จึงต้องเสียเปรียบและต้องละทิ้งไร่นาไป เหลือเพียงคนแก่ คนแก่และเด็ก สุรชัยสามารถโน้มน้าวใจให้เห็นความเข้มข้นของความทุกข์ของชาวนาด้วยพื้นฐานความเชื่อแบบชนบท โดยยกเอาอำนาจผีจากเมืองมาชี้ว่าอยู่เหนือผีเรือน (ผีเรือน) และแดนเมือง (เทวดารักษาเมือง) ในเพลง "เมล็ดข้าว" เขาได้แฝงการวิจารณ์ระบบเศรษฐกิจที่ไม่เป็นธรรมในข้อเท็จจริงว่า ค่าตอบแทนผลิตผลของชาวนาตกอยู่กับพ่อค้าคนกลาง เขาปลุกใจให้ชาวนาเปลี่ยนความทุกข์เป็นพลัง รวมพลังต่อสู้กับระบบที่ไม่ยุติธรรมซึ่งเอื้อให้พ่อค้าคนกลางเข้ามาทุจริตได้ ในเพลง "ตาคำ" สุรชัย ไม่ได้แสดงการปลุกเร้า เพียงแต่ให้ความเข้าใจมูลเหตุของความเดือดร้อนของชาวนาผู้สูญเสียที่นำไปด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ จึงต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตจากชาวนาเป็นกรรมกร บังคับความทุกข์ยากของชาวนาอีกอย่างหนึ่งคือ สภาพอากาศและภูมิประเทศอันแห้งแล้ง ดังบทเพลง "กฐลา" ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความแห้งแล้งในภาคอีสาน โดยเฉพาะทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรม แต่ขาดน้ำอย่างรุนแรงและมีภูมิอากาศที่ "ร้อนเหลือแดดแผดละลาย" จนชาวนาไม่อาจทำนาได้เลย

ในกลุ่มที่สดุดีคุณค่าของวีรชน ที่เด่นคือ เพลง "จิตร ภูมิศักดิ์" และเพลงสดุดีวีรชนนิรนามชื่อเพลง "ตายสิบเกิดแสน" สุรชัย จันทิมาธรประพันธ์เพลง "จิตร ภูมิศักดิ์" เพื่อยกย่องเขาในฐานะวีรชนผู้กล้าเผชิญกับอำนาจมืดเพื่อคนทุกข์ยาก ความตายของเขาเป็นการสูญเสียชีวิตอันมีค่า ความยิ่งใหญ่ของเขาอยู่ที่หัวใจอิสระที่ไม่มีอำนาจใดจะจ้องจำได้ ในขณะที่ฝ่ายรัฐกลับเช่นฆ่าคนดีทั้งหลายอย่างลำพองในอำนาจและสร้างความน่าตระหนกอย่างเหลือเชื่อ แนวคิดซึ่งเป็นแสงสว่างนำทางให้แก่คนรุ่นหลังทำให้นามของจิตร ภูมิศักดิ์เป็นที่เลื่องลือในเวลาต่อมา

ส่วนเพลง "ตายสิบเกิดแสน" แต่งในปี พ.ศ. 2518 ขณะมีกระแสความคิดขัดแย้งกันของฝ่ายขวาและฝ่ายซ้าย ผู้เรียกร้องความเป็นธรรมถูกลอบฆ่าอย่างโหดร้าย แต่บทเพลงก็ชี้ว่าความตายนั้นไม่สูญเปล่า แม้พวกเขาจะต้องแลกด้วยชีวิตแต่วีรกรรมที่ยืนอยู่บนสัจจะของเขาเป็นแสงสว่างส่องให้มวลชนเห็นความจริง คนข้างหลังที่ยังอยู่ก็จะลุกขึ้นมาทดแทนวีรบุรุษที่ตายไปเพิ่มมากขึ้นอีกหลายเท่าตัวเปรียบได้ดัง "ตายสิบเกิดแสนเพื่อถมแทนผู้สูญดับ"

ตามความคิดนี้พลังความตายของวีรบุรุษมีอำนาจมหาศาล สามารถปลุกใจผู้ที่ยังอยู่ให้รวมพลังด้วยน้ำหนึ่งใจเดียวกันด้วยความสำนึกในคุณค่าของความเป็น "คนไท" อันหมายถึงเสรีชน เพลงนี้ยังเน้นค่านิยมเรื่องความเสมอภาค คุณค่าของการทำงานและความเป็นธรรมในสังคม ผู้ที่มากอบโกยโดยไม่ได้ลงแรงจึงเป็นคนผิดที่ต้องได้รับโทษ

สุรชัยยังแต่งเพลงที่แสดงคุณค่าของอุดมการณ์ เมื่อมีการลอบสังหารผู้นำชาวนาและนักศึกษา นักศึกษาหนีไปเข้ากับพรรคคอมมิวนิสต์มากขึ้น เพลงของสุรชัยจึงเน้นความจำเป็นที่ประชาชนต้องลุกขึ้นจับปืนสู้ ดังเพลง "เสียงปืนแตก" ที่ย้อนไปกล่าวเชิดชูการลุกขึ้นสู้ของชาวนมูบ้านนาบัวในวันที่ 7 สิงหาคม 2508 ซึ่งเรียกว่าวันเสียงปืนแตก ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นปลุกพี่น้องชาวไทยให้รวมตัวเรียกร้องความเป็นธรรม และหนทางที่จะบรรลุผลได้ก็คือแนวทางของพรรคคอมมิวนิสต์

ส่วนเพลง "แดดส่องหน้าฟ้าส่องหลัง" กล่าวถึงวิถีชีวิตของทหารในพรรคคอมมิวนิสต์ว่าต้องสู้ทนต่อความทุกข์ยากลำบากแต่ไม่ย่อท้อ นอกจากนี้ยังแสดงภาพความดุเดือดรุนแรงของการยิงปืนครกและปืนอาร์กา ความรุนแรงนี้สอดคล้องกับน้ำเสียงของชาวบ้านที่โกรธแค้น ผู้ปกครอง ผู้ร้องปลุกใจให้ไม่หวั่นไหว ชักชวนให้คนทุกวัยสามัคคีกัน ด้วยจุดมุ่งหมายจะสร้างสังคมใหม่และกำจัดความชั่วให้หมดไป

หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 นักศึกษาปัญญาชน นักวิชาการ และกลุ่มศิลปิน เพลงเพื่อชีวิตได้หลบภัยการเมืองเข้าไปอยู่ในป่าร่วมกับพรรคมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จนในเดือนกุมภาพันธ์ 2523 รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ออกนโยบาย 66/23 ส่งผลให้นิสิตนักศึกษาปัญญาชนกลับสู่เมืองอีกครั้ง บทเพลงเพื่อชีวิตก็ยังไม่ได้สลายไป แต่การผลิตเริ่มเข้าสู่ระบบธุรกิจ กลุ่มผู้ฟังก็กว้างขึ้น เนื้อหาที่หลากหลายมากขึ้น ถึงแม้ว่าภารกิจทางการเมืองไม่ใช่เป้าหมายหลักของเพลงเพื่อชีวิตอย่างชัดเจนเหมือนช่วงก่อน เพลงเพื่อชีวิตก็ยังคงแก่นความคิดเดิมในส่วนมนุษยนิยมคือ พยายามเสนอคุณค่าและเชิดชูคนดีที่ถูกมองข้าม รวมทั้งแสดงจิตสำนึกทางสังคม

บทเพลงของสุรชัย จันทิมาธร ในช่วงหลังพ.ศ. 2523 ถึง 2542 แบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 ประเด็น คือ คุณค่าของวีรชน การย้อนรำลึกถึงประสบการณ์ในยุคก่อน คุณค่าของประชาชน ในระบบสังคมที่ไม่เป็นธรรม มิตรภาพ ความหวังและกำลังใจ และสงคราม

เนื้อหาเพลงแม้จะยังคงแสดงคุณค่าของวีรชน แต่ก็ต่างจากช่วงแรกที่เน้นการต่อสู้กับอำนาจเผด็จการ คือในช่วงนี้แสดงคุณค่าวีรชนในด้านการอุทิศชีวิตในการป้องกันประเทศชาติ ดังปรากฏในเพลง "อานนท์" บทเพลงนี้สุรชัยประพันธ์เพื่อยกย่องความกล้าหาญและเสียสละของทหาร "ของกองทัพแห่งชาติไทย" ที่ออกรบจนเสียชีวิต โดยสมมุติให้ "อานนท์" เป็นตัวแทนของลูกหลานประชาชนที่รักษาประเทศชาติในการสู้ศึกภายนอก

ประสบการณ์ในช่วงการต่อสู้ทางการเมืองเป็นสิ่งที่มีใจสุรชัย จันทิมาธร ไม่น้อย ในบทเพลง "ต้องสู้" เขาได้ย้อนระลึกไปถึงการใช้ชีวิตที่จำต้องเดินทางในป่าเขาท่ามกลางอันตราย ย้อนคิดถึงคืนวันแห่งความยากลำบากและเสียงอันตรายเมื่อต้องเดินทางหลบภัยการเมืองเข้าป่าว่าต้องเตรียมอาวุธพร้อมเผชิญอันตรายจากศัตรูทุกเวลา เขาสู้เพื่อให้สังคมไทยได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพ ความเท่าเทียมกันและประชาธิปไตย สุรชัยยอมรับว่า เขาได้ผ่านความผิดพลาด แต่ก็ถือว่าความผิดพลาดนั้น "เป็นครูสอนให้ไผ่ผืน" นั่นคือเขาได้เรียนรู้เหตุและผลของข้อผิดพลาด ความเข้าใจอันลึกซึ้งจึงสอนให้คิดผืนต่อไปถึงสิ่งที่ตั้งถาม ถึงแม้กลับคืนสู่เมืองแล้ว ก็ต้องต่อสู้ปัญหาและสร้างงานที่เชื่อมโยงกับชีวิตผู้คนต่อไปเพื่อบอกกล่าวเรื่องราวที่มีค่า

แม้ว่าความขัดแย้งทางการเมืองได้ผ่อนคลายไปแล้ว แต่ระบบเศรษฐกิจที่เน้นการแข่งขันโดยขาดการกระจายโอกาสก็ทำให้คนจนยังถูกเอาเปรียบ สุรชัยแสดงความทุกข์ของคนจน ซึ่งเป็นคนที่ไม่ได้ด้อยค่าไปตามสถานการณ์ ดังเพลง "โม่กโม่ก" กล่าวถึงกรรมกรก่อสร้างที่ทำงานหนักและเสียงอันตรายแต่ได้รับผลตอบแทนไม่คุ้มค่า แต่ก็ต้องจ่ายออม บทเพลงชี้คุณค่าของกรรมกรที่ใช้แรงกายและความอดทน สร้างตึกรามบ้านช่องมากมายนับสิบล้านอาคาร ทำความเจริญให้บ้านเมืองเป็นเวลาหลายสิบปี แต่ตัวกรรมกรกลับไม่มีบ้านอยู่เป็นของตนเอง มีชีวิตน่าเวทนาและไร้หลักประกัน

ยิ่งกว่านี้การพัฒนาที่เน้นความเจริญทางเศรษฐกิจและส่งเสริมอุตสาหกรรม โดยทอดทิ้งชนบทก็มีผลกระทบต่อชาวนาไม่น้อยกว่าเดิมหรือยิ่งกว่า เพลง "คนจร" แสดงการดิ้นรนต่อสู้ความลำบากในสังคมเมืองชีวิตชาวนา เมื่อทำนาไม่พอเลี้ยงชีพ ก็ต้องอพยพไปหางานทำถิ่นอื่น พลัดพรากจากญาติพี่น้องยิ่งสูญเสียและโดดเดี่ยว ความไม่เป็นธรรมในสังคมขัดขวางชาวนาไม่ให้ยืนด้วยตนเองได้ จากที่เคยมีที่นาเป็นของตนเอง ก็กลับถูกยึดเอาไปกลายเป็น

คนพเนจร บทเพลงชื่อว่า ระบบทุนนิยมและระบบสังคมที่ไม่เป็นธรรมก็ไม่เกื้อกูลให้คนที่ใช้
 หยาดเหงื่อแรงกายร่ำรวยขึ้นมาได้ สังเกตได้ว่าบทเพลงลดความรุนแรงลงและไม่ได้โจมตีกลุ่ม
 บุคคลอย่างช่วงก่อน

ในยุคความเจริญทางเศรษฐกิจ สุรชัยแต่งบทเพลงแสดงชีวิตของคนยากไร้ เนื้อเพลง
 แสดงว่าคนเหล่านี้ก็มีชีวิตจิตใจ มีอารมณ์ความรู้สึกเหมือนคนในสถานะอื่น แม้จะเป็นเพียง
 ขอทาน เช่นในเพลง "อีเหาะ" หญิงชราชาวอีสานมีชีวิตที่ยากจนไร้ที่ทำกิน จึงต้องอพยพเร่รอน
 มาหางานในเมือง เมื่อหางานไม่ได้ จึงกลายมาเป็นขอทาน แม้จะเป็นขอทานแต่ "เหาะ" ก็แสดง
 ความรู้คุณแก่ผู้ที่ให้เงินโดยอวยพรและยกย่องให้เกียรติเรียกว่า "เจ้านาย"

ความโดดเดี่ยวของชีวิตคนจนในเมืองกับการเดินทางอย่างอดทน เป็นจุดเด่นของเพลง
 "ข้างถนน" ความพากเพียรของคนจนอยู่ที่การไม่ยอมมืองอเท้า แม้เขาลำบากแต่ก็ไม่ย่อท้อที่จะ
 หางานทำ เดินทางไปทั่วประเทศ แสดงว่า งานมีจำนวนน้อยแต่คนต้องการงานทำมีจำนวนมาก
 คนจนในชนบทยังไม่ได้รับการศึกษา ไม่มีคุณภาพเหมาะสมกับงาน คนดกงาน คนยากจนไม่ใช่
 คนเกียจคร้าน แม้พวกเขาพยายามหางานเพียงไรก็ไม่มีความงานที่มากพอแก่คนเหล่านั้น

ความไม่เท่าเทียมกันของคนจนกับคนรวย เป็นประเด็นที่ยังดำรงอยู่ ดังบทเพลง
 "หาบครุ่" ที่แสดงความยากลำบากของคนชนบทกว่าจะได้น้ำมา ต่างกันกับคนเมืองกรุงโดย
 สิ้นเชิง นอกจากนี้ยังเน้นถึงความยากจนและการถูกบีบบังคับให้จำยอม ยิ่งทำงานก็ยิ่งถูก
 เอาเปรียบ เขาแนะทางแก้ปัญหาว่า ไม่ควรจะยอมรับชะตากรรมโดยไม่รู้ อยากรักก็ตามประเด็น
 การต่อสู้นี้ไม่ชัดเจนและไม่รุนแรงอย่างช่วงแรก ๆ ในยุคเผด็จการ

บทเพลงของสุรชัยอีกกลุ่มหนึ่งในช่วงนี้เป็นบทเพลงที่แสดงความปรารถนาดีต่อเพื่อน
 มนุษย์ เน้นความยิ่งใหญ่ของมิตรภาพ การมอบความหวังและกำลังใจแก่คนทั่วไปที่เกิดความ
 รู้สึกท้อแท้ ดังบทเพลง "ดอกไม้ให้คุณ" ที่มุ่งหวังจะช่วยปลอบใจ "มวลประชา" ให้ต่อสู้ปัญหา
 จนกว่าชีวิตจะสุดสิ้น และ เพลง "สาวน้อย" ที่แสดงคุณค่าของความฝันกับการเรียนรู้ในชีวิตของ
 เยาวชน

สุรชัยชี้ถึงผลของสงครามที่เกิดในประเทศเขมรในช่วงหลังสงครามเวียดนามเมื่อคน
 เขมรแตกแยกเป็นหลายฝ่าย เพลง "ขยม" แสดงความเลวร้ายของสงครามที่ก่อความหายนะแก่
 บ้านเมือง ผู้คนต้องสูญเสียต่อทรัพย์สินหรือแม้แต่ชีวิต ประเทศเปลี่ยนแปลงจากดินแดนอารยธรรม
 แห่งความสุขซึ่งมีเสียงเพลง กลายเป็นดินแดนแห่งความหายนะที่มีแต่เสียงปืนและระเบิด

ส่วนในเพลง “กัมพูชา” สุรชัยชี้ให้คนตระหนักถึงมหันตภัยของสงครามว่าอาจถึงกับทำให้เกิดการล่มสลายเผ่าพันธุ์ มีคนตายและบาดเจ็บมากมายจนเกือบจะสิ้นชาติกัมพูชา

ในด้านวัจนลีลา ผู้วิจัยจำแนกการวิเคราะห์วัจนลีลาของสุรชัย จันทิมาธรตามองค์ประกอบของภาษาออกเป็น คำ ประโยค ความเปรียบ สัญลักษณ์ และฉันทลักษณ์

บทเพลงเพื่อชีวิตของสุรชัย จันทิมาธรในทุกช่วง ใช้วัจนลีลาแบบเป็นกันเองมากที่สุด มีลักษณะเด่นคือการใช้คำพื้นๆ ไม่ประดิษฐ์ประดอย เข้าใจง่าย เหมาะแก่การสื่อสารกับประชาชนโดยทั่วไป เห็นได้ว่าสามารถสร้างความใกล้ชิดและความเป็นพวกเดียวกันกับผู้ฟัง เช่นคำว่า แก เมีย หนี อยู่ กิน ล้างหน้าถูฟัน เป็นคำที่ใช้ในชีวิตประจำวันเสียส่วนใหญ่ บางเพลงใช้ภาษาปากซึ่งประกอบด้วย คำสแลงเช่น เซ็น แสบไล่ เตะฝุ่น ใช้คำย่อซึ่งเป็นคำที่รู้ความหมายกันโดยทั่วไปเช่น ปีสองหกเดือนตุลา ยูเอสเอ และคำยืมภาษาอังกฤษในชีวิตประจำวันเช่น พลาสติก เมตอินเจแปน ชูเปอร์มาเก็ต นอกจากนี้ยังใช้คำไม่สุภาพเพื่อสื่อสารได้กระทบอารมณ์มากกว่า คำสุภาพเช่น “กุสมเพชมิงนะซี” ส่วนคำอื่นๆก็มี ฤษ หมา ภู ขวย ซึ่งสื่อความหมายได้เหมาะกับบริบทการสื่อสาร

ในด้านคำซ้อนเขาเลือกใช้คำซ้อนเพื่อสร้างน้ำหนักของความหมายทั้งคำซ้อนแบบเน้นเสียงคล้องจอง เช่น เรียนรู้ มุ่งมั่น และคำซ้อนไม่เน้นเสียง เช่น อับจน พุดจา สังเกตได้ว่าคำซ้อนเหล่านี้ปรากฏในภาษาพูดในชีวิตประจำวันของคนทั่วไป จึงให้ความรู้สึกที่ผู้ร้องมาเล่าเรื่องให้ฟังอย่างเป็นกันเอง ในขณะที่สามารถใช้คำซ้อนสื่อภาพและอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม เช่น “แปรเปลี่ยน” ที่ย้ายการกลายสภาพที่โรงงานเปลี่ยนเป็นโรงงานอย่างไม่เห็นลักษณะเดิม “ที่นาหลุดลอยไป” “หลุดลอยไป” ให้ความรู้สึกที่ หายไปอย่างไม่สามารถคว้าคืนมายึดถือไว้ได้อีก คำซ้อนบางคำสุรชัยใช้กลวิธีใช้คำสลับที่กันเพื่อย้ำน้ำหนักและดึงดูดให้สะดุดใจมากขึ้น เช่น ดินแดน เป็น แดนดิน เช่นฆ่า เป็น ฆ่าเช่น เปลี่ยนแปร เป็น แปรเปลี่ยน นอกจากนี้ยังใช้ภาษาถิ่นเพื่อความสมจริงตามเนื้อหาเพลง ส่วนใหญ่จะใช้ภาษาถิ่นอีสานอันเป็นภาษาบ้านเกิดของเขาและมีภาษาถิ่นเหนือในบางเพลง เพื่อมุ่งสร้างความรู้สึกเป็นกันเอง เป็นพวกเดียวกันและสร้างความใกล้ชิดสนิทกับผู้ฟังมากขึ้น บางเพลงสุรชัยใช้คำภาษาถิ่นมาผสมกับภาษามาตรฐานเพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาเพลงที่แสดงชีวิตชาวนาและชาวบ้านในภาคอีสาน ผู้ฟังจึงรู้สึกถึงความสมจริงและความมีชีวิตชีวา สุรชัยมักใช้เสียง /ฮ/ แทนเสียง /ร/ ในคำไทยอย่างสม่ำเสมอตามระบบเสียงภาษาถิ่น ส่วนใหญ่เป็นคำที่มีใช้ในภาษาไทยทั่วไป ต่างกันที่เสียงพยัญชนะต้นในบทเพลงที่ใช้ภาษาถิ่นอีสาน เช่นบทเพลง “หมายเหตุจากหมู่บ้าน” ใช้ว่า “หมู่บ้านเฮา ก็คือ

หมู่บ้านเขา" และ "คนเฒ่าอยู่เฮือน เด็กน้อยอยู่เฮือน และใช้ คำว่า "ป" แทนความหมายว่า "ไม่" เช่น "ปเคยเห็น ทั้งบ่เคยเฮียน บ่อ่านบ่เขียน" นอกจากภาษาอีสานแล้วสุรชัยยังใช้ภาษาถิ่นเหนือในลักษณะเดียวกันกับภาษาถิ่นอีสาน ดังเช่น เพลง "ประสาจาวดอย" มีเนื้อความว่า "พีซอบ่แก่ง พีอุ๋บ่จ้าง" หมายความว่า พีซบ่ร้องเพลงไม่แก่ง พูดยังไม่เป็น "ยะนายะไซ่ ยะสวน ด้วยแสง" หมายความว่า ทำนาทำไร่ทำสวนด้วยแรงงานคน

นอกจากนี้สุรชัยยังใช้คำทำเนียบกวีในบทเพลงของเขาเพื่อเพิ่มความไพเราะเสนาะหู และให้ความหมายที่ลึกซึ้งมากขึ้น เช่นคำที่กล่าวถึงบรรยายความงามของธรรมชาติ เขาใช้คำว่า "พนา" กล่าวถึงป่าไม้ และคำว่า "พฤกษา" กล่าวถึงต้นไม้ ในหลายบทเพลง เช่น ในเพลง "คาราวาน" มีเนื้อเพลงว่า "แสงแดดส่อง ยามเช้าในพนา อุ่นละมุนพฤกษา นานาพันธุ์" และในเพลง "อัมกลางสายฝน" มีเนื้อเพลงว่า "เย็นฝนพรำพฤษุพฤกษา พรหมไม้ป่าสดใสนิวสันต์" นอกจากบรรยายด้านความงามแล้วยังบรรยายด้านความโศกเศร้าในธรรมชาติปรากฏในเพลง "บ้านนาสะเทือน" ว่า "ไอ้คืนนั้นดาวเดือนหม่น ทุ่งนาก็ก่นรำไห่ ป่าไพรร้องระงม"

คำทำเนียบกวียังใช้สื่อถึงความโหดเหี้ยมที่มนุษย์กระทำต่อกันและการต่อสู้อย่างไม่หวาดหวั่น ดังตัวอย่างในเพลง "จิตร ภูมิศักดิ์" ว่า "แล้วอำนาจเถื่อนมาบิดเบือนบังหน ก็คน ย่อยยับอ้อปรา ..." และคำว่า "สงคราม ทำลาย ดั่งไฟร้ายโลกกันต์ ดินปืนควาควัน เลือดคดลั่ง ทุ่งสังหาร" ในเพลง "กัมพูชา" เป็นต้น

เมื่อศึกษาประโยคพบว่า สุรชัยใช้ประโยคบอกเล่าแสดงภาพธรรมชาติ ความเคลื่อนไหว ของบุคคลที่กระทำพฤติกรรมซึ่งสื่อความคิดและอารมณ์ในเพลง และประโยคบอกเล่าแสดงอารมณ์ความรู้สึกซึ่งมักปนกับประโยคบอกเล่าที่แสดงภาพและบอกสภาวะหรือสถานะบางประการที่กระทบต่อผู้เล่าหรือบุคคล ประโยคชักชวนมักมีขนาดสั้นและซ้ำคำลงท้ายติดๆ กัน เพื่อย้ำนำหนักการเชิญชวน หรือร้องขอ เช่น "มาเตอะคนตี มาฟังพินา มาเตอะ เข้ามา มาฮ่วมฟังเพลง" ("ประสาจาวดอย") ประโยคคำสั่งห้ามที่ระบุคำว่า "อย่า" ตรงๆ ใช้สนทนากับบุคคลบางกลุ่มหรือผู้ฟังโดยทั่วไป ประโยคเหล่านี้ปรากฏคละไปกับประโยคบอกเล่าเป็นส่วนใหญ่ แสดงความคิดอย่างหนักแน่นไม่ลังเล เช่น "เมื่อโตขึ้นให้จำคำของพ่อ อย่าร้างรอดตั้งใจใฝ่ศึกษา เข้าเคียงข้างกรรมกรและชาวนา ปฏิวัติพัฒนาสังคมไทย" ("กล่อมลูก") สุรชัยใช้ประโยคปฏิเสธแสดงสภาพอันผิดคาดหรือไม่พึงประสงค์ ซึ่งมักก่อให้เกิดความทุกข์ บางครั้งใช้ประโยคปฏิเสธต่อเนื่องกันแสดงความต่อเนื่องของปัญหา ("คนตงงาน") หรือแสดงสภาวะแตกต่างจากผู้อื่นในด้านลบ ("หมาไม่มีชื่อ") แสดงสภาวะที่ปราศจากสิ่งพึงประสงค์

โดยสิ้นเชิง โดยใช้คำว่า “ไร้” เพื่อปฏิเสธอย่างหนักแน่นและสื่อความหมายสิ้นหวัง ไม่มีที่พึ่ง โดดเดี่ยว (“ทางสีขาว”) นอกจากนี้ยังมี คำว่า บิ แสดงสภาพขาดแคลนแต่อดทนสู้ หรือสภาวะ ทุกข์ทรมานที่ผู้คนไม่ได้รับสิ่งอันพึงประสงค์แม้ในขั้นพื้นฐานของชีวิต ข้อความเหล่านี้มักเป็นประโยคสั้นๆแบบที่ชาวบ้านพูดเช่น “ยามอยู่ได้นอน ยามอยากบิได้กิน บิเคยได้อินบิเคยได้ฟัง บิมีโรงสี บิมีโรงหนัง บิมีสตางค์” (“ประสาจาวดอย”)

เพื่อตั้งคำถามและชวนให้ผู้ฟังร่วมค้นหาคำตอบไปด้วย เขามักใช้ประโยคคำถามแบบ รำพึง มักไม่เจาะจงว่าจะให้ใครตอบ แต่แสดงความรู้สึกของนสงสัยต่อสิ่งที่ไม่น่าจะเกิดขึ้นได้เช่น ความพิเนาศเพราะสงคราม นอกจากนี้ยังพบคำถามถึงจำนวนหรือปริมาณ เพื่อชี้แนะเป็น ความหมายซ่อนเร้นว่ามีมากมายมหาศาล บางประโยคคำถามในบทเพลงใช้คำลงท้ายว่า “ได้ไหม” เพื่อวิงวอนร้องขอ บางบทเพลงระบุผู้ที่ผู้ร้องสนทนาด้วย โดยถามเพื่อทักทายหรือ ทวนความจำ

การซ้ำคำและข้อความเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประโยคได้อย่างโดดเด่นใน หลายบทเพลง ส่วนมากจะใช้เพื่อเน้นย้ำความคิดและความรู้สึกให้มีน้ำหนักมากขึ้น เช่นเพลง “หยุดก่อน” มีการซ้ำกริยาวลี “หยุดก่อน” ซึ่งเป็นกริยาสำคัญในประโยคคำสั่งประเภทห้ามถึง 8 ครั้งในประโยคที่ต่อเนื่องกัน เพื่อเน้นความจำเป็นที่ต้องห้ามการกระทำผิดของบุคคลกลุ่มต่างๆ ที่สมมติเป็นคู่สนทนา โดยกระตุ้นให้พวกเขาอุกคิดว่าสิ่งที่กระทำอยู่หรือกำลังจะกระทำเป็นสิ่งที่ ไม่สมควร การยังใช้คำสันธานเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประโยค เช่น ใช้คำสันธานว่า “แต่ แม้ แต่...ก็ ก็” สามารถแสดงให้เห็นเนื้อความที่ขัดแย้งกันอย่างชัดเจน เพื่อสะกิดใจและ กระตุ้นให้ผู้ฟังถูกคิดตามว่า เพราะเหตุไรผลลัพธ์จึงไม่เป็นไปอย่างที่ควรจะเป็น เช่น ความขัดกัน ของป่าช้าวางมกับกาที่ชาวนายังหน้าดำ (“เมสึดข้าว”) คำสันธานว่า “เพราะ” หรือ “จึง” ใช้เพื่อแสดงความสัมพันธ์ของเหตุและผล เช่น “โลกไม่ร้าง เพราะชีวิตเจ้ายังเดิน” (“หนุ่มพเนจร”) และ ใช้คำว่า “เพื่อ” เชื่อมประโยคที่ แสดงถึงจุดมุ่งหมายกับประโยคที่บอกการกระทำ ประโยค ที่แสดงจุดมุ่งหมายนี้สามารถชี้คุณค่าของการต่อสู้เป็นส่วนใหญ่ เช่น ความตายแม้ฆ่าใคร่ แต่ก็ มีผลยิ่งใหญ่ที่สามารถรวมพลังสามัคคีได้มากขึ้นกว่าเดิมหลายเท่าตัว (“ตายสิบเกิดแสน”)

ความเปรียบเป็นจุดเด่นอีกประการหนึ่งในบทเพลงของสุรชัย เขาใช้ความเปรียบหลาย ประเภทเชื่อมโยงประสบการณ์ของคนชนบทและประสบการณ์ร่วมของมนุษย์ ให้เข้าใจความทุกข์ ความสุขและคุณค่าอันยิ่งใหญ่ของมนุษย์ ใช้อุปมาอุปไมยเปรียบเทียบอารมณ์ ความคิด พฤติกรรม และรูปลักษณ์กับสิ่งต่างๆที่เป็นรูปธรรมให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพ และคล้อยตามอย่างแจ่มชัดและ

ลึกซึ่ง ส่วนใหญ่มักเป็นอุปมาตามชนบทที่คุ้นเคยกันอยู่แล้วแต่ก็ยังน่าประทับใจ ดังเพลง“กล่อมลูก” มีอุปมาที่คุ้นเคยกันอยู่แล้วว่า “พ่อเจ้าทุกข์ถูกกระทำเช่นดังทาส ได้จ้างบาทนายเงินมันเหยียบย่ำ ถูกดูหมิ่นดูแคลนแสนระกำ ทั้งด้อยต่ำเสมือนไพร่อยู่ในเมือง” ในด้านอุปลักษณ์ใช้เพื่อกล่าวถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อโยงให้ผู้ฟังเข้าใจความคิดและอารมณ์ อุปลักษณ์ของเขาเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวที่คนทั่วไปสามารถสร้างจินตภาพตามได้แต่มีพลัง เนื่องจากโยงนามธรรมกับรูปธรรมที่มักไม่มีผู้โยง เช่น น้ำหนึ่งใจเดียวกันคือเผ่าพันธุ์ยิ่งใหญ่ (“ตายสิบเกิดแสน”) สุรชัยเปลี่ยนมโนทัศน์ที่ถือเอาเชื้อสายเป็นสิ่งที่กำหนดเผ่าพันธุ์ เขาโน้มน้าวว่า เผ่าพันธุ์ที่ยิ่งใหญ่มาจาก “น้ำหนึ่งใจเดียวกัน” ไม่ว่าจะมิเชื้อสายใด และยังใช้บุคลาธิษฐาน ทำให้สิ่งที่เป็นนามธรรมกลายเป็นรูปธรรม เพื่อให้บทเพลงมีชีวิตชีวาและกระทบอารมณ์ความรู้สึก เช่น “แสงตะวันรอนขอบฟ้าลับตาอาลัย ใจลูกชายของแม่ ต่อแต่นี้ไม่ได้เห็น ฝากหัวใจ รอยเลือดที่กระเซ็นเข้าหรือเย็นให้ขึ้นดั่งปิ่นรบ” (“อานนท์”) อธิบายได้ว่า เมื่ออานนท์สิ้นชีวิต แสงตะวันยามเย็นยังร่วม “อาลัย” อยู่ที่ขอบฟ้าก่อนจะลับตาไปเหมือนชีวิตของเขา บุคลาธิษฐานนี้ให้บรรยากาศวังเวงยามตะวันตกดิน และทำให้รู้สึกถึงความยิ่งใหญ่ของการสูญเสียนักรบของแผ่นดิน

สัญลักษณ์ในบทเพลงของสุรชัย จันทิมาธร กระตุ้นให้ตีความได้อย่างลุ่มลึก สร้างความซับซ้อนแก่เนื้อหาทางความคิดและทางอารมณ์ นับว่าเป็นจุดเด่นอีกประการ เช่น ในเพลง “จากภูผาถึงทะเล” ผู้ประพันธ์เปรียบว่าการสื่อสารของเขาที่ฝากลมไป “สู่แดนไกล” นั้นเหมือนที่ภูผาฝากเสียงกระซิบไปกับลมถึงทะเล ซึ่งเป็นตัวแทนของบุคคลที่เขาคิดถึงและห่วงใย อาจตีความได้ว่า หมายถึงบุคคลผู้เป็นที่รัก ซึ่งกำลังต่อสู้ในกระแสคลื่นลม ยังไม่บรรลุฝั่งสีน้ำผึ้งซึ่งหมายถึง จุดหมายอันมีมธุรส เมื่อเอ่ยถึงทะเลก็เชื่อมโยงต่อไปได้ว่า ชีวิตมนุษย์เปรียบได้เหมือน “เรือลำน้อย” ที่ แม้กำลัง “เร่กว้าง” แต่ก็มีหวัง

ในด้านฉันทลักษณ์ บทเพลงส่วนใหญ่ของสุรชัย จันทิมาธรมีฉันทลักษณ์ตามแบบร้อยกรองไทย เห็นได้ว่าสุรชัยพิถีพิถันกับการเลือกสรรคำเพื่อให้บทเพลงกระทบอารมณ์ของผู้ฟังมากกว่ายึดถือกฎเกณฑ์อย่างตายตัว นั้นแสดงให้เห็นว่าสุรชัยตระหนักหน้าที่ของกวีในการส่งสารทางวรรณศิลป์ และประยุกต์ใช้ฉันทลักษณ์อย่างเข้าใจ สุรชัยแต่งเพลงโดยใช้กลอนสุภาพหรือกลอน8และกลอนไร้สัมผัสมากที่สุด รองลงมาคือกลอนประดิษฐ์ใหม่ ส่วนฉันทลักษณ์ที่ใช้บ่อยบ้างคือ กลอน4 และกลอน6 เมื่อศึกษาการใช้ฉันทลักษณ์ของสุรชัยพบว่า เขาไม่เคร่งครัดในเรื่องฉันทลักษณ์ตามชนบท ทั้งจำนวนคำและสัมผัสมีการยืดหยุ่นไม่ตายตัวเน้นให้เหมาะกับเนื้อความเป็นสำคัญ แต่มีลักษณะเด่นคือ มีการเลือกเสียงสัมผัสทั้งภายในวรรคและระหว่างวรรค

อย่างแพรวพราวประสานกับเนื้อหาอย่างลงตัว เมื่ออ่านออกเสียงหรือร้องเป็นบทเพลงแล้วจะมีความรื่นเริง ไพเราะเสนาะหูทั้งเสียงสัมผัสพยัญชนะและสระ แม้แต่ในกลอนไร้สัมผัสก็ยังมีสัมผัสระหว่างวรรคที่เป็นอิสระมีส่วนสร้างและเน้นย้ำความเชื่อมโยงในเนื้อหาของบทเพลง

กล่าวได้ว่า บทเพลงของสุรัชย์ จันทิมารัรสะท้อนให้เห็นลักษณะของเขาได้หลายด้าน คือ ความเป็นกวีด้วยจิตใจและทักษะทางภาษา ซึ่งเสริมด้วยความตระหนักในหน้าที่ของผู้สื่อสารทางวรรณศิลป์ จึงมุ่งสร้างความสัมพันธ์ทางใจกับคนหลายกลุ่ม หลายสถานะด้วยไมตรีจิต ถึงแม้คำหนักก็ยังเตือนด้วยความหวังว่าจะรับฟังหรือสนทนากันได้ ด้วยถ้อยคำที่ให้ความรู้สึกเป็นกันเองเป็นส่วนใหญ่

ลักษณะอีกหลายประการของเขาคือ ความเป็นคนรักความเป็นธรรม ความหวังที่จะจรรโลงให้สังคมดีขึ้น ความเข้าใจและรู้คุณค่าของประชาชนและคนทุกชั้นทุกภาค ในแง่ที่มีความอดทนและพากเพียรในการงานแม้จะให้ผลตอบแทนไม่คุ้มค่า ความเป็นคนฮิวแมนของเขাপราฏในหลายบทเพลงที่ใช้ภาษาถิ่นอีสาน ความรักสันติภาพ การต่อต้านความรุนแรงเป็นที่มาของการต่อต้านสงครามโดยพยายามชี้ผลอันเลวร้ายของสงครามที่ทำลายเผ่าพันธุ์และอารยธรรม ในทัศนะของเขาคุณค่าของมิตรภาพระหว่างเพื่อนมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญในการหล่อเลี้ยงจิตใจให้เข้มแข็ง เขาชี้ให้เห็นความสำคัญของมิตรภาพ ความรัก ความหวังและกำลังใจ มีหลายบทเพลงที่ช่วยให้กำลังใจและปลอบประโลมแก่ผู้ที่ท้อแท้ให้กลับมีความหวังและกำลังใจต่อสู้กับอุปสรรคได้นับว่าบทเพลงของเขาเป็นสื่อแสดงคุณค่าในโลกทัศน์ที่กระตุ้นปัญญาของผู้เสพ ประสานกับพลังวรรณศิลป์ที่สร้างความจับใจได้อย่างยาวนาน

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบวัจนลีลาในวรรณกรรมเพลงเพื่อชีวิตของสุรัชย์ จันทิมารัรกับวัจนลีลาในวรรณกรรมเพลงเพื่อชีวิตของบุคคลอื่นเช่น พงษ์สิทธิ์ คำภีร์ เพื่อพิจารณาว่ามีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร และมีคุณค่าทางสุนทรียะและทางปัญญาอย่างไร